

Telo a telesnosť v literatúre

Ivana Hostová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.3.1>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0901-3759>

Telo sa do centra európskej teórie výraznejšie vracia v 19. a 20. storočí, a to vďaka fenomenológii, psychoanalýze a existencializmu a tiež prostredníctvom filozofie Friedricha Nietzscheho, Gillesa Deleuza či Michela Foucaulta. Akcent na telesnosť prináša do teoretického inštrumentária západných humanitných a spoločenských vied v druhej polovici 20. storočia vo výraznej miere feministická filozofia (v línii od Hélène Cixousevej a Judith Butlerovej), ktorá inšpirovala mnohé ďalšie oblasti výskumu a teoretické prístupy vrátane posthumanizmu, kde je telesnosť súčasťou základnej prizmy uvažovania (Donna Harawayová). V rámci telesného obratu v kritickej teórii bol súčasťou presunu dôrazu na telesnú skúsenosť rozvoj takých disciplín, ako sú kritická rasová teória, rodové štúdiá, queer štúdiá či štúdiá zdravotného znevýhodnenia (disability studies), ktoré poskytujú teoretický základ aj interdisciplinárnym úvahám o literatúre.

V literárnovednej slovakistike sa telesnosť v tejto línii najviac pertraktovala v nadväznosti na feministickú literárnu vedu, hoci i tu je zatiaľ výskumov nemnoho. Potenciál poskytnúť podnety na úvahy majú však zo spomenutých oblastí iste napríklad aj štúdiá dizability, ktoré sa okrem iného sústreďujú na skúsenosť života so zdravotným znevýhodnením či problém konštruovania normy v literatúre a spoločnosti. V slovenskej poézii budeme zrejme márne hľadať také smelé privlastnenie si *crip* identity (*crip* od slova *cripple*/kripel v kontexte *crip* teórie, pri ktorej v názve ide o hodnotové prekódovanie pôvodne pejoratívneho označenia) ako v básňach severoamerickej aktivistky a poetky Cheryl Marie Wadeovej (1948 – 2013), kritizujúcich *ableizmus* (teda *naratív*, podľa ktorého je schopné a zdravé nespochybňovanou mierkou hodnotenia kvality telesnosti). Prizma dizability by však mohla novému čítaniu a novým kontextom otvoriť napríklad poéziu Janka

206 Silana (1914 – 1984) a viacerých ďalších slovenských básnikov a poetiek zo starších literárnych období i z aktuálnej básnickej scény. Výrazne sa do týchto kontextov z mladej poézie zapisuje napríklad tvorba básnika Richarda L. Kramára (1995), v ktorej sa prepájajú queer motívy, respektíve problematizácia (trans)rodovej identity a pohlavia s telesným znevýhodnením: básnik svoj debut *Štuchanie do medúz* (2017) vydal ešte pod ženským menom a na obálke svojej druhej knihy *Úchopový inštinkt* (2021) pózuje s mŕtvou rybou priloženou k svojmu nahému telu, prstami pravej ruky ju pritom drží za žiabre a kýptikmi prstov na ľavej ruke ju objíma zospodu ako dieťa.

Paradoxným, inverzným spôsobom akcentovania telesnosti je tiež jej potláčanie založené na spiritualitách rôznych proveniencií, ktoré považujú telo za hmotu málo súvisiacu s (nesmrteľnou) dušou. Do tejto línie sa zapisujú náboženské hymny a texty čerpajúce z myšlienkových základov zenového budhizmu, no rovnako poézia, v rámci ktorej básnici a poetky tvoria svoje vlastné individuálne spirituálno-myšlienkové systémy.

Okrem načrtnutých línií sa v kontexte problematiky tela a telesnosti v literatúre otvára priestor na debaty tiež o iných aspektoch korporeality a písaného slova, napríklad západná dichotómia tela a ducha, poézia a telo v kontexte teórie afektov, telo a emocionalita, problém krásy, normy a deviácie (objektifikácia ver-
zus identitná výpoveď) alebo technologická transcendencia tela v podobe rôznych nadstavbových transhumanistických prvkov. Podnety na literárne úvahy v tomto smere môže tiež poskytovať oblasť súčasnej intermediálnej tvorby, v rámci ktorej sa telesnosť (defektná, estetizovaná, odpudivá, hypertrofovaná a podobne) dostáva do priameho kontaktu s jazykom v tanci, dráme či body arte. Zo slovenských projektov možno spomenúť napríklad spojenie tanca a poézie v dielach Petry Fornayovej (1972) či Tomáša Danielisa (1980) alebo intermediálny projekt Nóry Ružičkovej (1977) a Marianny Mlynárčikovej (1971) *Cvičenie s monografiami* (2016). Štúdie v aktuálnom čísle časopisu *Slovenská literatúra* sa k téme tela v slovenskej poézii stavajú výberovo, no zároveň predstavujú prvý koncentrovanejší pohľad na danú tému.